

ความหลากหลายชนิดของนกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงตามสภาพพื้นที่ป่า

ทิพอุษา กิลลาวิทย์ และสมหญิง ทังพิภกรณ์

บทคัดย่อ

ทิพอุษา กิลลาวิทย์ และสมหญิง ทังพิภกรณ์. 2550. ความหลากหลายชนิดของนกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงตามสภาพพื้นที่ป่า. หน้า 152-179. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2549*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

การสำรวจความหลากหลายชนิดของนกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ตามสภาพพื้นที่ป่า ดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2549 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2550 โดยการเดินสำรวจตามเส้นทางศึกษาที่กำหนดไว้ 5 เส้นทางศึกษาตามสภาพป่า คือป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ ป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น และป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น โดยทำการสำรวจเก็บข้อมูลทุกเดือน สำรวจเส้นทางละ 1 วัน เริ่มสำรวจตั้งแต่เวลา 06.00 น. พบนกทั้งสิ้น 182 ชนิด (Species) แยกตามหลักอนุกรมวิธานได้ 12 อันดับ (Order) 33 วงศ์ (Family) จำแนกสถานภาพตาม Lekagul และ Round (1991) ได้เป็นนกประจำถิ่น 135 ชนิด นกอพยพ 43 ชนิด นกอพยพผ่าน 3 ชนิดและนกที่มีสถานภาพไม่แน่นอน 1 ชนิด

ชนิดนกที่สำรวจพบในพื้นที่ป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ สำรวจพบนก 107 ชนิด พื้นที่ป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง สำรวจพบนก 111 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ สำรวจพบนก 88 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น สำรวจพบนก 108 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น สำรวจพบนก 96 ชนิด

ชนิดนกที่สำรวจพบเฉพาะพื้นที่คือ พื้นที่ป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ มี 9 ชนิด พื้นที่ป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง มี 13 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ มี 3 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น มี 7 ชนิด พื้นที่ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น มี 5 ชนิด และชนิดนกที่สำรวจพบทุกพื้นที่ศึกษามี 40 ชนิด

คำนำ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ได้ประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในกิจจานุเบกษาเล่มที่ 19 ตอนที่ 216 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2517 เมื่อแรกเริ่มประกาศมีเนื้อที่ประมาณ 530,000 ไร่ หรือประมาณ 848 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในท้องที่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอภูหลวง

ภูหลวงได้รับการเปรียบเปรยให้เป็นที่ตั้ง “มรกตแห่งอีสาน” เพราะภูหลวงเป็นแหล่งรวมดอกไม้และพันธุ์ไม้ป่านานาชนิด สังคมพืชหลักคือ ป่าดิบเขา ป่าสน ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังและป่าไผ่ จึงมีความหลากหลายชนิดของพันธุ์พืชสูง ในป่าดิบเขาจะพบพันธุ์ไม้เขตร้อน เช่น สนแดง เมเปิ้ล และบ๊วยจีน แพร่กระจายจากประเทศจีนลงมาถึงที่นี่เป็นแหล่งสุดท้าย กล้วยไม้และดอกไม้ป่าบนภูหลวง มีการสำรวจพบมากมายหลายชนิด รวมไปถึงพันธุ์สัตว์ป่าตั้งแต่สัตว์เลื้อยคลานด้วยนม สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สัตว์เลื้อยคลาน ปลา และนก

สัตว์ป่าคือตัวบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าแต่ละแห่ง และนกก็เป็นสัตว์ป่าอีกประเภทหนึ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสมบูรณ์ของป่า นกเป็นสัตว์ป่าที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ในการกำจัดแมลง การปลุกและการแพร่กระจายพันธุ์พืชให้ดำรงอยู่ และนกบางชนิดก็อาศัยอยู่เฉพาะบนที่สูง เช่นเดียวกับพรรณไม้บางชนิด

การศึกษาความหลากหลายชนิดของนกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงตามสภาพป่า ทำให้ทราบถึงชนิดของนกที่อาศัยและกระจายอยู่ในป่าแต่ละสภาพพื้นที่ศึกษา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายชนิดของนกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ในแต่ละสภาพป่า
2. เพื่อเปรียบเทียบชนิดนกในแต่ละสภาพป่า

อุปกรณ์และวิธีการ

สถานที่ดำเนินการ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ระยะเวลาดำเนินการ

กุมภาพันธ์ 2549 – กุมภาพันธ์ 2550 รวม 13 เดือน

.....

อุปกรณ์

1. กล้องส่องทางไกลชนิดตาเดียว (Telescope)
2. กล้องส่องทางไกลชนิดสองตา (Binocular)
3. กล้องถ่ายรูปพร้อมอุปกรณ์
4. หนังสือคู่มือดูนก A Guide to the Bird of Thailand โดย Lekagul และ Round (1991)
5. ตารางบันทึกพร้อมอุปกรณ์เครื่องเขียน

วิธีการศึกษา

1. กำหนดเส้นทางศึกษา 5 เส้นทางคือ เส้นทางศึกษาที่ 1 พื้นที่ศึกษาป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ (เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำสาบหลังสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง), เส้นทางศึกษาที่ 2 พื้นที่ศึกษาป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง (ถนนลาดยางจากที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง (ด้านตรวจ 2) ไปด้านตรวจ 1), เส้นทางศึกษาที่ 3 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ (เส้นทางศึกษาธรรมชาติลานสุริยัน), เส้นทางศึกษาที่ 4 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น (จากโคกนกกระบาไปช่อง 7 ไปผาเตลีนและโค้งกลับมาโคกนกกระบา), เส้นทางศึกษาที่ 5 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น (จากลานสุริยันไปแปกดำ)
2. ดำเนินการสำรวจจำแนกชนิดนก โดยใช้กล้องส่องทางไกลชนิดตาเดียว (Telescope) และกล้องส่องทางไกลชนิดสองตา (Binocular) พร้อมกับบันทึกรายละเอียดของนกที่สำรวจพบ โดยเดินสำรวจตามเส้นทางศึกษาที่ได้กำหนดไว้ตามสภาพพื้นที่ป่า ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง สำรวจทุกเดือนเดือนละครั้ง เส้นทางละหนึ่งวัน โดยแต่ละเส้นทางศึกษาจะเริ่มสำรวจเวลา 06.00 น. ไปจนถึงสิ้นสุดเส้นทางศึกษา ซึ่งเป็นเวลาประมาณ 09.00 น.- 11.30 น. ตามระยะเส้นทางศึกษาใกล้-ไกล
3. สำรวจนกพื้นที่อื่นนอกเหนือจากพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษาชนิดพันธุ์ของนกที่แพร่กระจายภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงเพิ่มเติม

.....

ผลและวิจารณ์ผล (Resulte and Discussions)

ความหลากหลายชนิดของนก

จากการศึกษาชนิดนกในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงตามสภาพป่า ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2550 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 13 เดือน พบนกในพื้นที่เส้นทางศึกษาทั้งสิ้น 182 ชนิด (Species) แยกตามหลักอนุกรมวิธานได้ 12 อันดับ (Order) 33 วงศ์ (Family) จำแนกสถานภาพตาม Lekagul และ Round (1991) ได้เป็นนกประจำถิ่น 135 ชนิด นกอพยพ 43 ชนิด นกอพยพผ่าน 3 ชนิดและนกที่มีสถานภาพไม่แน่นอน 1 ชนิด รายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

.....

.....

.....

.....

.....

.....

จากการสำรวจสถานภาพของนกบางชนิด เมื่อพิจารณาช่วงเวลาการปรากฏ สภาพพื้นที่ป่าภู
หลวงและอุปนิสัยการหาอาหารแล้ว จัดเป็นนกอพยพผ่านของป่าภูหลวง ชนิดนกคือนกยางเป็ย, นกยางควาย
, นกยางโทนน้อย, นกยางโทนใหญ่, นกกระเต็นน้อยธรรมดาและนกกระเต็นหัวดำ ซึ่งนก 6 ชนิดนี้จะพบเฉพาะ
บริเวณบ่อน้ำในสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง ในช่วงเดือนตุลาคม-เดือนพฤศจิกายนและเดือนมีนาคม-เดือน
เมษายนเท่านั้น ซึ่งเป็นช่วงต้นฤดูและปลายฤดูอพยพ ของนกอพยพ

การเปรียบเทียบชนิดนกในแต่ละสภาพป่า

จากการสำรวจ 5 พื้นที่ศึกษามีชนิดนกที่สำรวจพบเฉพาะพื้นที่คือ

พื้นที่ศึกษาที่ 1 พื้นที่ศึกษาป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ สำรวจพบนกเฉพาะพื้นที่จาก 5
พื้นที่ศึกษาพบนก 9 ชนิดคือ นกกระต๊อขี้หมู, นกกระทาดงแข้งเขียว, นกขุนแผนหัวแดง, นกจับแมลงดำอกสีส้ม
, นกจับแมลงหลังสีเทา, นกสีชมพูสวน, นกหัวขวานจิ้งจิวขาว, นกหัวขวานสีตาล, นกเหยี่ยวkestrel

พื้นที่ศึกษาที่ 2 พื้นที่ศึกษาป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง สำรวจพบนกเฉพาะพื้นที่จาก
5 พื้นที่ศึกษาพบนก 13 ชนิด คือ นกกระจับหญ้าท้องเหลือง, นกกระต๊อตะโพกขาว, นกกระปูดใหญ่, นกกาฝาก
กันเหลือง, นกขมิ้นแดง, นกขี้เถ้าใหญ่, นกคัตคูแข่งแซว, นกเขี้ยวตงธรรมดา, นกเขี้ยวบุงกลาง, นกพงคิ้วดำ,
นกพญาไฟสีเทา, นกหัวขวานต่างแคะ และนกเหยี่ยวขาว

พื้นที่ศึกษาที่ 3 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาในระดับต่ำแคะ สำรวจพบนกเฉพาะพื้นที่จาก 5 พื้นที่ศึกษาพบ
นก 3 ชนิดคือ นกคุ้มอืดใหญ่, นกเด้าดินอกแดงและนกเหยี่ยวทะเลทราย

พื้นที่ศึกษาที่ 4 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาในระดับต่ำแคะผสมป่าดิบเขาในระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น
สำรวจพบนกเฉพาะพื้นที่จาก 5 พื้นที่ศึกษาพบนก 7 ชนิดคือ นกกระจ้อยอกเทา, นกเด้าลมดง, นกนางแอ่นบ้าน,
นกนางแอ่นมาตินพันธุ์เนปาล, นกปรอดดำ, นกปรอดหัวสีเขม่าและนกแอ่นตะโพกขาวหางแฉก

พื้นที่ศึกษาที่ 5 พื้นที่ศึกษาป่าดิบเขาในระดับต่ำแคะผสมป่าดิบเขาในระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น
สำรวจพบนกเฉพาะพื้นที่จาก 5 พื้นที่ศึกษาพบนก 5 ชนิด คือ นกกระจัดปากหนา, นกปากนกแก้วหางสั้น, นกมุ่น
รกคอแดง, นกแว่นสีเทา, นกแอ่นพง

ชนิดนกที่สำรวจพบทุกพื้นที่มี 40 ชนิด คือ ไก่ป่า, นกกระจ้อยวงตาสีทอง, นกกระจัดขาสีเนื้อ,
นกกระจัดเขี้ยวปีกสองแถบ, นกกระจัดธรรมดา, นกกระจัดหางขาวเล็ก, นกกระจับธรรมดา, นกกาฝากปากหนา,
นกกาฝากอกเพลิง, นกกินปลีหางยาวคอดำ, นกกินปลีอกเหลือง, นกจับแมลงคอแดง, นกจับแมลงเล็กขาวดำ,
นกจับแมลงสีฟ้า, นกจับแมลงหัวเทา, นกจาบดินอกกลาย, นกจู้เต้หางสั้น, นกแข่งแซวสีเทา, นกแข่งแซวหางบ่วง
เล็ก, นกตั้งล้อ, นกไต่ไม้หน้าผากกำมะหยี่, นกปรอดคอกลาย, นกปรอดภูเขา, นกปรอดเล็กตาขาว, นกปรอดหัวโขน,

.....

นกปรอดหัวตาขาว, นกปรอดเหลืองหัวจุก, นกโพระดกคอสีฟ้า, นกโพระดกคางเหลือง, นกภูหงอนทองขาว, นกมู่นรกตาแดง, นกมู่นรกหัวน้ำตาลแดง, นกมู่ม, นกแว่นตาขาวข้างแดง, นกแว่นตาขาวสีทอง, นกแว่นตาขาวหลังเขียว, นกหัวขวานจิ๋วทองลาย, นกหัวขวานแดงหลังลาย, นกเอี้ยงถ้ำและนกแอ่นตาล รายละเอียดแสดงในตารางที่ 2

.....

.....

จากการศึกษาพบว่านกบางชนิด เป็นนกที่สามารถพบได้ทั่วไปในประเทศไทย หรือพบได้ตามป่าของประเทศไทยที่มีสภาพป่าที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่ในสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง สํารวจพบชนิดนกได้เฉพาะบางพื้นที่ศึกษาและเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น และสภาพอากาศเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสำรวจในแต่ละพื้นที่ศึกษา ในแต่ละครั้งไม่เหมือนกัน เช่นสภาพอากาศที่มีหมอกหนา ฝนตก ลมแรง ฉะนั้นนกบางชนิดที่มีประชากรน้อยจึงไม่สามารถสำรวจพบได้ ซึ่งในพื้นที่ศึกษาสภาพป่าที่ใกล้เคียงกัน มีแนวโน้มว่าชนิดนกที่สำรวจพบเฉพาะพื้นที่ศึกษานั้น สามารถพบในพื้นที่ศึกษาใกล้เคียงได้

สรุป

การศึกษาความหลากหลายชนิดนกตามสภาพป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ระหว่างเดือนมีนาคม 2549 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2550 ปรากฏว่าสำรวจพบชนิดนกในพื้นที่เส้นทางศึกษาทั้งสิ้น 182 ชนิด (Species) แยกตามหลักอนุกรมวิธานได้ 12 อันดับ (Order) 33 วงศ์ (Family) จำแนกสถานภาพตาม Lekagul และ Round (1991) ได้เป็นนกประจำถิ่น 135 ชนิด นกอพยพ 43 ชนิด นกอพยพผ่าน 3 ชนิดและนกที่มีสถานภาพไม่แน่นอน 1 ชนิด

ชนิดนกที่สำรวจพบในพื้นที่ศึกษาที่ 1 ป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ สํารวจพบนก 107 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 2 ป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง สํารวจพบนก 111 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 3 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ สํารวจพบนก 88 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 4 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น สํารวจพบนก 108 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 5 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น สํารวจพบนก 96 ชนิด

ชนิดนกที่สำรวจพบเฉพาะพื้นที่คือ พื้นที่ศึกษาที่ 1 ป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณระดับต่ำ มี 9 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 2 ป่าเบญจพรรณระดับสูงผสมป่าดิบแล้ง มี 13 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 3 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระ มี 3 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 4 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบกว้างเป็นไม้เด่น มี 7 ชนิด พื้นที่ศึกษาที่ 5 ป่าดิบเขาระดับต่ำแคระผสมป่าดิบเขาระดับต่ำที่มีไม้ใบแคบเป็นไม้เด่น มี 5 ชนิด และชนิดนกที่สำรวจพบทุกพื้นที่ศึกษามี 40 ชนิด

เอกสารอ้างอิง

โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 2542.

แนวทางในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ, กรุงเทพฯ. 5-6,26-31 .

รุ่งโรจน์ จุกมุงค. 2545. แหล่งดูนกทั่วประเทศไทย, กรุงเทพฯ. 287 น.

วีรยุทธ์ เลาะห์จินดา. 2528. ปักชีวิทยาเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่1, โรงพิมพ์อมรรкарพิมพ์. กรุงเทพฯ. 363-364.

ศักดิ์สิทธิ์ ชิมเจริญ ภิญโญ ถินันท์ ไกรรัตน์ เขียมอำไพ และวิจักขณ์ ฉิมโฉม. รายงานความก้าวหน้า ความหลากหลายชนิด และความชุกชุมของนกในป่าดิบเขา ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2547, พิมพ์ครั้งที่1. 2548.กรุงเทพฯ. 114-124.

ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มิถุนายน 2545. โครงการจัดทำเอกสารแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่จะขอขึ้นทะเบียนมรดกโลก:แผนการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง และอุทยานแห่งชาติภูกระดึง จังหวัดเลย. 5-6,26-31.

สมหญิง ทัพพิกรณ์. รายงานความก้าวหน้า โครงการการศึกษาสัตว์ป่าจำพวกนกในเขตเมืองเพื่อปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2545, พิมพ์ครั้งที่1,2547. ฝ่ายการพิมพ์ส่วนผลิตสื่อ สำนักแผนงานและสารนิเทศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ. 148-173.

สมหญิง ทัพพิกรณ์. รายงานความก้าวหน้า โครงการการศึกษาสถานภาพและการแพร่กระจายของนกในพื้นที่ราบภาคกลาง. ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2545, พิมพ์ครั้งที่1,2547. ฝ่ายการพิมพ์ส่วนผลิตสื่อ สำนักแผนงานและสารนิเทศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ. 173-185.

โอบาส ขอบเขต. 2542. ปักชีวิทยาภาคสนาม, กรุงเทพฯ. 105 น.

LeKagul, B. and P.D. Round. 1991. A Guide to the Bird of Thailand. Saha Karn Bhaes Com Ltd, Bangkok.

.....